

Når Susse Wold og Ole Grünbaum nedfælder deres erindringer, er det, fordi de hungrer efter en fremtid – også som ældre. Det at skrive en erindringsbog kan hjælpe forfatteren med at forlige sig med en ny livsfase og læseren med at se sit eget liv med andre øjne, fortæller lektor Tine Fristrup, der forsker i aldring og erindringsbøger.

Trangen til at skrive sit liv

* ”En dag forsvandt min fremtid lige pludselig. Jeg havde ellers holdt af min fremtid, altid. Den var så fuld af håb, den havde så mange løfter i sig. Den var der bare altid ved min side, min fremtid, og den gav min nutid et løft. Nu gik jeg rundt på gaden og var i tvivl om, hvor jeg skulle gå hen. Jeg var havnet i et fremtidshul.”

Sådan skriver forfatter Ole Grünbaum i sin erindringsbog ’Den dag min fremtid forsvandt’ fra 2008. Hans bog er en ud af de mange erindringsbøger, der har fået forlagene til at melde om et boom.

Kendte, der knap er rundet de 30, udgiver deres erindringer om livet som fodboldstjerne, cykelrytter eller fotomodel. Men langt de fleste forfattere har en dåbsattest af noget ældre dato. Når hårene bliver grå, og ledene begynder at knirke, opstår der for mange en trang til at gøre status og forlige sig med det liv, man har levet. Samtidig opstår et ønske om at finde ud af, hvad man skal fylde ind i ’fremtidshullet’. Det fortæller lektor og ph.d. på Danmarks Pædagogiske Universitetsskole Tine Fristrup, der de sidste tre år har forsket i aldring og alderdom og nu har fokus på erindringsbøger.

”Provokationen i at træde ind gennem alderdommens port og følelsen af, at fremtiden forsvinder, som den 60-årige Ole Grünbaum fortæller, er udgangspunktet for mange af samtidens aldrende personer og deres erindringsbøger. Ved at fortælle om sit liv har man mulighed for at forholde sig til det, og mange oplever derved, at alderdommen indeholder en fremtid og dermed håb om at kunne fortsætte sit liv mere eller mindre som hidtil. ’Jeg er fuld af håb’, ender Ole Grünbaum faktisk med at sige. Og det er meget karakteristisk for de erindringsbøger, der de senere år er udgivet af dem, der er født i 1940’erne,” forklarer Tine Fristrup og skynder sig at tilføje, at det ikke er alderen, men personen, der er afgørende for erindringsbøgerne.

”Vi kan alle leve et langt liv og opnå livserfaring, men det er langt fra sikkert, at et forlag vil udgive det i bogform. I dag handler det om at have et interessant liv. Forskelliggørelse er vor tids fikse idé. Det vidner boomet af erindringsbøger om: Vi skal være forskellige, særlige og beundringsværdige – faren er selvfølgelig, at vi ender med at blive forskellige på den samme måde, hvis alle skriver erindringsbøger.”

De nøjsomme og livskunstnerne

At samtidens aldrende nedfælder deres erindringer, er der ikke noget nyt i, men Tine Fristrups forskning viser, at det, de fortæller om, har ændret karakter. Fra at være udelukkende et tilbageblik på livet er der i dag i langt højere grad tale om et tilbageblik, der muliggør et fremtidsblik.

Hun trækker på rapporten ’Det gode liv er skrøbeligt’ fra Socialministeriet fra 2001, hvor der skelnes mellem dem, der er født før, og dem, der er født efter Anden Verdenskrig. De, der er født før Anden Verdenskrig, kaldes ’de nøjsomme’, mens generationen efter – som for eksempel Ole Grünbaum tilhører – er ’livskunstnerne’.

”Karakteristisk for de nøjsomme er, at de har levet med krigen og tager udgangspunkt i, at det var forfærdeligt og skrækkeligt, men de overvandt det. Deres projekt er at fortælle, at de blev en succes på trods. De dvæler ikke så meget ved det forfærdelige eller deres personlige nederlag, men ved det at komme videre.

Med livskunstnerne rykker vi ind i personerne. Den indre fremmedgørelse bliver nu livsprojektet: At blive sig selv – at være undervejs med sig selv – udgør efterkrigstidens identitetsarbejde. Livskunstnerne går ind i deres nederlag, tager mere eller mindre ansvar for dem – og ender med at sige: Det kunne have været meget anderledes, men det var sådan, det blev. Forligelsen med livets skuffelser åbner ►

for nye muligheder i alderdommen. Vi ved, at det ender med døden, men hvornår den indfinder sig, ved vi ikke, så derfor stopper livet ikke i alderdommen.”

I 1943 udkom forfatteren Henrik Pontoppidans erindringsbog 'Undervejs til mig selv: Et tilbageblik'. Og ifølge Tine Fristrup er den et godt eksempel på de nøjsomes erindringsfortællinger.

”Hos Henrik Pontoppidan er der ikke noget, der bare er forfærdeligt punktum. Der er altid et komma og et men, der viser, at han kom videre og overkom det – modsat eksempelvis Ole Grünbaum, der åbenlyst kæmper mod dømmen, sygdom og panikfølelsen over at blive gammel. Nogle kalder Grünbaums erindringer for patetiske og selvoptagede, men han står i højere grad ved og dvæler ved sine personlige nederlag.”

Et andet eksempel, Tine Fristrup fremhæver, er skuespiller Susse Wold, der i sin erindringsbog 'Fremkaldt' fra 2008 fortæller om de kriser og nederlag, hun har gennemlevet.

”Hun fortæller blandt andet om sin skilsmisse, dødsfald, et nervøst hjerte og brystkræft og konkluderer, at det er i den personlige krise, man ændrer sig,” forklarer Tine Fristrup – og peger med et citat fra Henrik Pontoppidans bog på en anden forskel mellem de nøjsomme og livskunstnerne:

”Da jeg i sin Tid begyndte at skrive disse erindringer, var det jo Meningen at føre dem op gennem Aarene, indtil der ikke var mere at fortælle, eller Pennen af naturlige Aarsager faldt mig ud af Haanden. Men i den frygtelige ødelæggelseskrig, vi nu igen er omgivet af og hvor så meget staar på Spil for os alle sammen, er vore private Hverdagshændelser uden Interesse.”

”Henrik Pontoppidan lader en ydre omstændighed gå forud for sig selv som individ, der er simpelthen noget, som er større end ham selv, når det handler om krig. Det ville livskunstneren aldrig gøre. Her slår efterkrigstidens selvtematiseringstendens igennem. Det enkelte liv er unikt, og der er krav til den enkelte om at definere og stå ved sig selv som individ.”

Erindring er ikke sandhed

Er det nu også sandt? Kan man stole på erindringsfortællingerne? Erindringsbøgerne møder jævnlig kritik, for forlagene markedsfører bøgerne som 'hudløst ærlige' og 'sande' beretninger, men er forfatterens minder overhovedet sande? Ifølge Tine Fristrup er kritikken imidlertid uinteressant.

”Det er ikke det, erindringer handler om. Erindringer er ikke sande – de er tilsatte. Man er nødt til at skelne mellem hukommelse og erindringer: Erindringen er ikke fikseret som hukommelsen, men et interpretationsanliggende,” fastslår hun og refererer til den forklaring, som professor i pædagogik og filosofi Lars-Henrik Schmidt giver på erindringer i bogen 'Det videnskabelige perspektiv'.

Erindringen er, ifølge Lars-Henrik Schmidt, det i erfaringen, der er hinsides hukommelsen. Hukommelsen kan lagres i overlevering, i skrift, i maskiner eller i andet materiale,

hvorimod erindringen må genkaldes og gentilgnes.

Eksempelvis er det muligt at rekonstruere et hus ud fra de spor, det efterlader i form af stolpehuller. Det er endda muligt at rekonstruere producentens arbejdsgang, men det er ikke muligt at rekonstruere det hånddelag, som viser hans erindringer fra andre produktioner. Vi kan med andre ord ikke rekonstruere producentens erfaring.

”Når hukommelsen ikke har karakter af stolpehuller, men af skrift, der fortæller om en erindring, bliver erindringen til på ny – og ikke som det oprindelige. Man har mulighed for at forme sin egen erindring og tilbyde sin interpretation af ens levede liv, som andre i princippet kan være ganske uenige i,” uddyber Tine Fristrup.

Livets røde tråd

For mange af de erindringsforfattere, Tine Fristrup har studeret, gælder det, at kimen til deres erindringsbøger er blevet lagt gennem deres foredragsvirksomhed. Her har de haft mulighed for at afprøve deres erindringer på andre – finde ud af, om deres fortælling om deres liv er interessant for andre, samtidig med, at samspillet, og måske spørgsmålene fra tilhørerne, hjælper dem til at give deres fortælling struktur.

”Erindringer er den enkeltes måde at tale sig selv frem på. Når man begynder at fortælle sin historie og får spørgsmål, dukker der minder frem, og man begynder at se den røde tråd tydeligere og tydeligere. Man sætter sine erindringer ind i en form og en struktur. Og faktisk kan den sammenhæng, man fortæller sig ind i, være svær at ændre igen. Det bliver den historie, man vælger,” siger Tine Fristrup og fremhæver det interpretationstilbud, der ligger i erindringsbogen:

”Erindringsbøgerne kan ses som et forsøg på at fremsætte et værditilbud. Jeg har givet mit liv værdi – siger det dig noget? Giver det også værdi for dig? Ikke den samme værdi, for i interpretationen ligger netop muligheden for at tilsætte sine

” Det liv, man har levet, bliver til i lyset af det liv, man lever.

egne værdier. Der er altid tale om et twist. Det kan godt være, at Ole Grünbaum eller Susse Wold har villet noget med deres bøger, men når man læser dem, bliver de til noget andet.”

Fortæller man sine personlige erindringer, har man allerede tilsat en slutning. Og det er ifølge Tine Fristrup vigtigt at have for øje – og siger igen noget om, hvordan man former sine erindringer:

”Når Susse Wold som ældre beskriver sit første møde med Bent Mejding, ved hun godt, at han ender med at blive hendes mand. Selv om hun ikke afslører det, præger det selvfølgelig den måde, hun beskriver mødet på. Og det at hun i det hele taget vælger at forholde sig til mødet, bliver jo interessant set i lyset af det, der er sket: Var de ikke blevet gift, havde teksten haft en anden tone. Det liv, man har levet, bliver til i lyset af det liv, man lever, og meningen med livet installeres i forhold til nutiden.”

Dannelse i alderdommen

”Jeg tror, at der inderst inde i menneskets hjerte er en modtager, og så længe vi er i stand til at modtage budskaber om håb, begejstring og mod – så længe er man ung og levende. Mens jeg har siddet og skrevet, har jeg følt mig meget i live – på en ny måde, og det vigtigste er vel selve livet.”

Sådan slutter Susse Wold sin bog 'Fremkaldelse'. Ligesom hos Grünbaum er hendes afslutning præget af liv, håb og tro på fremtiden. Og netop det er, ifølge Tine Fristrup, vigtigt for vor tids ældre – livskunstnerne.

”Vor tids aldrende personer har for alvor slået fast, at man ikke er fiks og færdig i alderdommen, men at der også i alderdommen er tid til at være undervejs i selvdannelsens æra. Og netop erindringsbogen kan bidrage til den dannelsesproces. For forfatteren selv kan det hjælpe til at ordne og forlige sig – og dermed finde håb for den nye livsfase. For læseren er det en mulighed – for en tid – at skride ud i en andens livserindringer og vende tilbage og se sit eget liv med andre øjne.”

Af Eva Frydensberg Holm
Efh@dpu.dk

Tine Fristrup

Ph.d. og lektor i gerontopædagogik på Institut for Pædagogik ved Danmarks Pædagogiske Universitetsskole. Hun forsker i problemstillinger inden for det special-, social- og gerontopædagogiske forskningsfelt med fokus på, hvordan moderniseringsprocesser ændrer vores kategoriale konstruktioner af normalitet og afvigelse.

www.dpu.dk/om/tifr

Folk er ikke ens, selvom de er jævnaldrende. Og de bliver ikke pludselig ens, bare fordi de når en bestemt alder. Alligevel fremturer vi som om, der findes sådan en stor port, ALDERDOMMENS PORT, og når man er gået igennem den – og hold dig fra den længst muligt, siger jeg bare – så er man derinde: I alderdommen. Et dødsdygt sted at opholde sig. Alderdommen er karakteriseret ved, at alle derinde har godt af det samme. Og det, de har godt af, det er sjovt nok det samme, som spædbørn har godt af: Ro, renlighed og regelmæssighed. Og det, de ikke har godt af, er, at der sker noget nyt eller i det hele taget forandringer. Det kan de gamle ikke li', det gør dem utrygge.

Journalist Lone Kühlmann i 'Vi bliver ikke yngre – fat det!'

Jeg skal finde ud af noget, jeg skal finde ud af noget, og det er ikke bare at blive 'gammel', med alt hvad det medfører i samfundet, for ens image, for ens arbejdsmuligheder osv. – men det er sandelig også at være et dødeligt menneske, at skulle forsvinde igen simpelthen. At være på vej ud! Når man virkelig tænker over dette, har ens ego og personlighed svært ved at sluge det. Og hvordan nedtrapper man sit ego? Kan nogen fortælle mig det?

Forfatter Ole Grünbaum i 'Den dag min fremtid forsvandt'

Måske skal man øve sig en halv time hver dag på ikke at lade sig begrænse af sin alder – eller af noget som helst andet. Jeg ved godt, at vi forandres hver eneste dag. At kæmpe imod det er at spille tiden, og det har man ikke tid til, når man bliver 70, men min alder passer sig selv, og man skal ikke kæle for sin bekymring.

Skuespiller Susse Wold i 'Fremkaldt'